

ličnega občinstva. Pokopan je pred velikimi vrati stolne cerkve Sv. Justa. Njega spomenik¹⁾ je v cerkvi št. 1.«

Šestintridesetletna Franulova vdova se je dné 16. listopada 1818. leta zopet poročila s petdesetletnim samcem marquisom Pietrigrassom, c. kr. uradnikom in mestnim svetovalcem, kateri je skrbel za vzgojo Franulove mladoletne dece. Franul je namreč ostavil šest otrok;²⁾ dva sta umrla že v nežni mladosti. Aleksander, porojen 1803. leta, svetovalec zadarskega namestništva, umrl je 1859. leta. Hči Karolina, porojena 1804. leta, poročena z dr. Grmovnikom, umrla je dné 20. ržé-nega cvéta 1882. leta, Ludovik, porojen 1811. leta, polkovnik v pokoj, bivši pobočnik nadvojvode Ivana, živi na Opčinah. Četrty je Jurij, porojen 1814. leta, umrl meseca svečana 1887. leta na Opčinah. Ludovikova hči, živeča na Dunaji, piše podlistke v »Presse« z moškim imenom Max von Weissenthurn; Jurijeva hči Leonora pa je poročena s slovenskim učiteljem Števom Ferlugo.³⁾ (Konec prihodnjič.)

Sedanji zemljevid Afrike.

Spisal S. Rutar.

Kdo se ne spominja tiste bele pleše sredi Afrike, ki se je takó oblastno svetila na starejših zemljevidih te zemljine? Poleg nje je bilo še vse polno pretrganih črt, ki so pomenile negotove réčne toke, ali pa še ne preiskane jezerske bregove. Sedaj je popolnoma izginila óna pleša, in pretrgane črte se vidijo le še malokje na novejših zemljevidih Afrike. Določil se je izvir ne samó Nilu, kar se je zdelo starim ljudem nemogoče (zató pregovor: »quaerere caput Nili«), nego tudi Nigru in Sambesiju. Dà, celó najzamotanejša vodopisna uganka o toku reke Kongo je sedaj večinoma že rešena. Prej so risali srednji tok Kongov dve do tri zemljepisne stopinje južno od polutnika, sedaj pa se je pokazalo,

¹⁾ Beležka pri Vinkovem sinu Ludoviku: »Da un conto del Don Carlo de Bottoni custode settimanale e vicario curato della Cattedrale di S. Giusto di data 4. agosto 1817 risulta che il sig. Vincenzo Dr. Franul de Weissenthurn fu sepolto nel monumento della Chiesa Nro. 1.«

²⁾ »L'osservatore Triestino«, 1817. leta, str. 1810.

³⁾ Gospod učitelj hrani dr. Franulovo fotografijo, jako dobro pogojeeno po neki sliki.

da teče skoro toliko nad polutnikom. Jedino górenji tok njegov še ni popolnoma dognan, ali misli se, da mu je treba iskati izvira v jezeru Bangveolu. Dognali pa so preiskovalci v ravnokar minulem letu, da je reka Uelle pritok Ubangu, ki se izliva blizu Aequatorvilla v Kongo. S tem je rešeno tudi vprašanje gledé na razvódnico med Uellom in Šari-reko, ki teče v Čadsko jezero.

Tudi število jezer se je izdatno pomnožilo v srednji Afriki. Jezeri Moere in Bangveolo je našel šele Livingstone na svojih potovanjih v povirji Kongovem. Prav takisto je bilo jezero Njassa pred njega odkritji le malo znano. Na severozapadni stráni Ukereva (Victoria Njansa) rišejo starejši zemljevidi samó jedno jezero Albert Njansa ali Mvutan. Sedaj pa se je pokazalo, da sta tam dve jezeri (Albertovo in Albert-Edvardovo jezero) in da se dviga med njimi celó do 5500 *m* visoko gorovje. Jezera v zapadnem delu države Kongo so imenovali po belgijskem kralji Leopoldu II. V zadnjih letih je našel potem Oger Teleky še dve jezeri med Ukerevom in Abesinijo ter ji krstil na čast avstrijskima prestolnikoma Rudolfovo in Štefanijino jezero. S tema je število večjih jezer v Afriki izvestno že napolnjeno. Mimo tega je dognano, da so malone vsa afriška jezera blizu vzhodnega obrežja, kjer so tudi najvišje goré.

Gledé na navpično izobrazbo se nam prikazuje Afrika kakor velikanska, malo razvita visoka planota, ki se stopnjevito in dosledno dviga od severa proti jugu, v najjužnejšem delu pa zopet v ozkih stopicah spušča k morju. Velikanske robne goré obkrožajo afriško planoto malone na vseh stranéh, le na najzapadnejšem konci je zemljina nekoliko bolj odprta. Izmerila se je višina najvišji afriški gori Kilima-Ndžara in določila na 6100 *m*. Nekoliko bolj proti severu stoječi Kenija je le za 600 *m* nižji. Ob najnotranjnjem delu gvinejskega zaliva kipí Kamerunsko gorovje, čegar vrhunci dosežajo višino 4000 *m*. Najnovejši afriški velikan pa je Ruvencori, ki se dviga v deželi Ugandi blizu Albert-Edvardovega jezera 5500 *m* visoko. —

Še čudovitejše izpremembe kaže politiški zemljevid Afrike. Res je, da so si razni evropski národje (sósebnó Portugalci) že od konca XV. stoletja prisvajali posamezna obrežja afriška, ali takó obilo se to ni godilo nikoli, kakor v zadnjem desetletji. Za nekoliko let so se zvršile nove politiške stvaritve in izvédle naselbine, da iz težka sledimo vsem tem izpremembam. Vender tudi njih vzročne zveze ne moremo pojmiti, niti razmotriti njih važnosti, ker stojimo še sredi razvijajočih se izprememb in ne vemo, kakšen jim bode konec. Toda

nekako se dadó te izpremembe venderle razvrstiti, in iz nekaterih pogledov jih je móči presoditi vsaj nekoliko.

Najprej lahko razločujemo štiri središča, okolo katerih se kristalizirajo nove politiške tvorbe. Ta štiri središča so: górenje porečje Nilovo ter dežele ob vélikih jezerih, reka Niger, reka Kongo in južna Afrika.

V górnjem porečji Nilovem so se uprli leta 1883. takó imenovani »madisti« (pristaši preroka Mahdija), premagali Kartum leta 1885. in popolnoma odtrgali Egiptu takó imenovani »egiptovski Sudan«, t. j. dežele Nubijo, Meroč, Senaar, Kordofan in Darfor. Dejanska oblast egiptovskega kediva seza sedaj na jug samó do 22° severne širine, in v sedanjih mejah ne meri Egipet (s polotokom sinajskim vred, ki pripada politiško Egiptu) več nego 9943 *q.m.m*² in šteje le 6,822.000 prebivalcev. Ko je odpadel egiptovski Sudan, pojavili sta se dve vprašanji, prvič, čegave naj bodo dežele ob Rdečem morji, in drugič, kakó se odprì nov pot do Sudana.

Prvo vprašanje se je tikalo najbolj Angležev, ker preko Rdečega morja drži važen trgovski pot v Indijo. Ali tudi Francozje in Italijani so se potezali za posest tega prehoda. Prvi so imeli že prej ob babelmandebškem prelivu posestvo Obok, drugi pa Assab. Že leta 1884. so začele vse tri tó omenjene vélike vlasti živahno gibanje ob Rdečem morji in adenskem zalívu. Ker so se Angleži bali tekmeča Francoza, zató so se združili z Italijani in jih povabili, naj zasedejo zapadno obrežje Rdečega morja, kolikor ga ne pripada Egiptu. To so Italijani tudi storili leta 1885.; zasedli so Massauo in položili temelj naselbini Erythreji, ki se je morala iz zemljepisnih vzrokov širiti vedno dalje proti jugu. Pri tem pa so Italijani zadeli ob Abesince. Okoristili so se domačih prepírov v Abesiniji in sklenili dné 2. vélikega travna 1889. leta z novim »negušem« (vladarjem abesinskim) Menelikom II. pogodbo, s katero so razširili svoje pokroviteljstvo na vse dežele abesinske. Od tedaj občuje neguš s tujimi državami le po italijanski vladi. V začetku lanskega leta so potem sklenili Italijani novo mejno pogodbo z Abesinijo in dobili priznanje neguševo gledé na italijanske naselbine ob Rdečem morji. Navzlic tem pogodbam pa abesinsko vprašanje še sedaj ni rešeno.

Ker so se uprli madisti, izgubili so Evropci prirodni vhod v Sudan; t. j. ob Nilu doli niso mogli več predirati. Toda dežele ob vélikih jezerih so silne važnosti v trgovinskem ozíru, in zató so morali Evropci iskati novega pota v Sudan. Pri tem so hoteli biti Nemci prvi, tembolj ker je Emin-paša, sedanji vladar v Vadelaji blizu

Albertovega jezera, nemškega pokolenja. Razne ekspedicije, prirejane baje zató, da bi rešile Emina, hotele so si resnično le prisvojiti ozemlje na južni strani Ukereva. Da bi se to lože zgodilo, osnovali so Nemci leta 1885. svoje »vzhodnoafriško društvo«, kateremu so izročili trgovino in organizacijo »nemške vzhodne Afrike«. Angleži so se čutili s tem prizadeti in so tudi ustanovili »angleško vzhodnoafriško društvo«. Od tedaj se je začelo tekmovanje in potezanje, kdo dobi vplivno besedo v Sa ns i b a r u in kdo ob nasprotnem obrežji. Napósled sklenejo Nemci in Angleži dné 1. malega srpana 1890. leta pogodbo, po kateri si razdelé vzhodnoafriško obréžje takó, da je pripadla vsa dežela med Sansibarom, Kilima-Ndžarom, Ukerevom in Tanganjiko Nemcem, vse drugo na severu in severovzhodu nemške vzhodne Afrike pa Angležem, ki so od dné 4. listopada 1890. leta tudi pokrovitelji Sansibaru. Takó vladajo sedaj vsi zemlji med Kilima-Ndžarom, Ukerevom, Darfurjem, Senarom, Abesinijo in reko Džubo.

Od leta 1885. se je torej vse izpremenilo v vzhodni Afriki. Italijani so razširili svoje območje ob Rdečem morji od 18° severne širine do polutnika ob izlivu reke Džube. V njih območje so prišli tudi K a f f a ali G a l l a in S o m a l i-národje z vsem somalskim obréžjem od Džube do rta Ras Hafuna, ker so po pogodbi z dné 15. listopada 1889. leta vzprejeli pod svoje pokroviteljstvo tudi nekdanja sansibarska mesta K i s m a j u, B a r a v a, B o g d i š u i. t. d. Onostran rta Ras Hafuna pa se začinja angleško obréžje, ki se zavija okolo rta G u a r d a f u i j a ob južni strani adenskega zaliva do ónostran Z e i l e. To obréžje so si prisvojili Angleži leta 1884. in 1885. ter so zasedli leta 1886. tudi otok S o k o t r o. Obréžje ob t a d ž u r s k e m zalivu z mestom O b o k o m je ostalo še vedno Francozom. Ali so s tem stalno rešili razmere v vzhodni Afriki, ali je vse to le efemeran prikaz, to nam pokaže bližnja prihodnost.

V porečji Nigrovem se borita najbolj francoski in angleški vpliv, ker nemške pridobitve v Kamerunu po letu 1884. niso tolikanj važne, kakor se je mislilo. Francozje so predirali najprej iz S e n e g a m b i j e ob Senegalu proti vzhodu že leta 1880., ko je F a i d h e r b postavil načelo, da se mora francoska oblast razširiti v porečje srednjega Nila. Čudovito vztrajno pridobivajo Francozje čimdalje več zemlje ob górenjem Nigru, podjarmljajo manjše razrode in usiljujejo prej mogočnim domačim državam svoje pokroviteljstvo, n. pr. leta 1887. državam Samory in Ahmadu, leta 1888. državi Tieba in leta 1889. državi Kongo. Leta 1890. so zasedli Francozje državo Segusikoro in dné 1. prosinca 1891. leta tudi Nioro, zadnji ostanek

države Ahmadu. Pozneje so razširili svoje območje tudi preko državi Massina in Gandu, takó da imajo sedaj vse górenje porečje Nigrovo in tudi desno stran srednjega porečja. Prekoračili so dalje Kongoško gorovje in zvezali svoja senegalska posestva z gvinejskimi, zakaj óni zmatrajo vso Slonokoščeno obrézje za svoje in imajo posestva tudi na Zlatem in Robskem obrézji.

Angleži pa so začeli leta 1885. svoj vpliv širiti od dólenjega Nigra proti severu in so že spravili v svoje območje takó imenovane »Haussa-države«, med katerimi je najimenitnejša Sokoto med Nigrom in njega dotokom Benue. Leta 1889. so se poskušali dogovoriti s Francozi o omejitvi obojestranskih interesov, ali rešili niso tega vprašanja. Francozje kažejo vedno očitneje svojo namero, da hočejo združiti svoja posestva v Alžiru in Tunisu s Senegambijo in Guinejo ter zavladati vsi zapadno-polovici severne Afrike. Da bi to lože dosegli, zató so začeli predirati tudi od severa, iz Alžira v srednji Sudan in k Čadskemu jezeru. V ta namen pa so sklenili izdelati saharsko železnico celó do omenjenega jezera. Vsa proga bode dolga okolo 3000 km, torej polovica krajša, nego sibirski železnica. Do sedaj drdrá že vlak 239 km daleč od postaje El Guerrah (37 km južno od Constantina) do Biskre. Od tod pojde čez Tuggurt, Temassinin in Air ali Asben v Kuko ob Čadskem jezeru. — Tudi iz S. Louisa v Senegambiji že delajo Francozje železnico proti Timbaktu.

Najčudnejši prikaz v novi zgodovini je pa država Kongo. Skoro v sredini »temne zemljine«, tam kjer so bile dežele še pred desetimi leti do malega neznane, utemeljili so leta 1885. evropski národje iz trgovskih ozirov samostalno in nevtralnó državo ter ji dali belgijskega kralja za vladarja. Ta država obseza sedaj 22.412,5 km² in šteje 14—15 milijonov prebivalcev, stolno mesto pa ji je Boma blizu izliva Kongovega, torej skoro na države skrajni meji. Upravno je razdeljena država v 12 distriktov, in uradnike ji imenuje belgijski kralj, v čegar imeni vlada deželo »generalni administrator«. Državne meje so bile urejene po posebnih pogodbah s Francozi (leta 1885. in 1887.) in s Portugalci (leta 1891.), zakaj prvi in drugi so si svojili nekatere dele kongiške države. Portugalci so si svojili zapadni del južne Afrike že od takrat, ko je Jernej Diaz našel rt Dobre nádeje, Francozje pa so začeli v novejšem času širiti svoje gospodstvo med zatonom Biafra in reko Kongo. Znani afriški potovalec Savorgnan de Brazza je namreč na svojem prvem potovanji leta 1880.—1882. pridobil več razrodov na desnem obrézji Kongovem francoski vrhovni ob-

lasti in jih združil s prejšnjimi francoskimi posestvi ob rekah *Ogove* in *Gabun*. Od tedaj se je začel »francoski Kongo« čimdalje bolj širiti proti sredini afriški, in podoba je, da namerjajo Francozje tudi od te strani predreti do Čadskega jezera. — Portugalci pa so uredili svojo mejo proti državi Kongo s pogodbo z dné 25. vélikega travna 1891. leta, také da sezajo njih posestva (dežela *Angola*) celé do izliva reke Kongo in do vzporednika, ki drži skozi ta izliv. Gledé na vzhodno mejo so se dogovorili dné 20. vélikega srpana 1890. leta z Angleži také, da pripade Portugalcem ves svet na zapadni strani górenjega toka *Sambesijevega*. Od tedaj je nastala tišina v kongiški državi zlasti zató, ker je svoje težišče prestavila med lok kongiške reke.

V južni Afriki opažamo vedno večji narastaj britanskega območja. Odkar so Angleži v letih 1836.—1848. pregnali »bure« (t. j. prvotne holandske naseljence) iz *Kaplandije*, zmatrali so vso južno Afriko na južni strani povratnika za svojo. Nekoliko časa so jih sicer motili v tej posesti zmagoviti *Sulu-Kafri* in »buri«, ki so leta 1882.—1884. mimogredé utemeljili več državic v južni Afriki. Ko so pa Nemci leta 1884. zasedli deželi *Nama* in *Damara* na zapadni strani južne Afrike, tedaj so se osokolili Angleži in izdatneje podpirali kapsko naselbino. Že leta 1885. so Angleži zasedli deželo *Bečuanov* in také razširili svojo oblast čez južni povratnik. Od tedaj se je pojavila v *Kaplandiji* mogočna stranka, ki je zahtevala, da se mora razširiti angleško območje celé do *Sambesija*. Ko si je tudi britanska vlada leta 1888. postavila to nalogo, tedaj se je porodila drzna misel, da mora angleška oblast sezati od najjužnejšega rta afriškega do povirja *Nilovega* in da morajo obréžja vélikih jezer biti angleška! Angleški in škotski misijonarji so delali že dolgo časa prej na to in pripravljali pot britanski okupaciji. Začeli so tudi graditi železnico iz *Captowna* in *Port Elizabetha* in so jo do sedaj izvédli že v porečje *Kaigaripa*.

Ali tukaj so Nemci zagvozдили leta 1886. sovražen klin med angleški plen in zasedli vse dežele od *Njasse* do *Ukereva*, kakor je bilo povedano že zgoraj. Pogodba z dné 1. malega srpana 1890. leta je določila južno in zapadno mejo »Nemške vzhodne Afrike«, in Angleška je morala popustiti svoj načrt, da bi zvezala svoja posestva na severu *Ukereva* in *Kilima-Ndžara* z ónimi v južni Afriki. Vender so ostale v angleškem območji vse dežele na južni strani jezer *Močro* in *Tanganjika*, torej tudi vojaški urejena država *Matabele* med *Sambesijem* in *Limpopom*, o kateri vé češki potovalec *E. Holub* pripovedovati toliko zanimljivega.

Poleg Nemcev so se upirali razširjenju britanske oblasti v južni Afriki tudi Portugalci, ki imajo že od nekdanj Sofalo in Mosambik na vzhodni strani južne Afrike, t. j. vse obréžje z dotičnim zagorjem od Delagoa-drage do rta Delgado. Ta svoja posestva bi bili tudi Portugalci radi združili z ónimi v Angoli in si takó prisvojili skupno zemljo v severnem delu južne Afrike. Začela so se dolgotrajna pogajanja med Angleži in Portugalci, katera so se končala šele s pogodbo z dné 28. vélikega travna 1891. leta. Po tej pogodbi sezajo portugalska posestva ob sofalskem in mosambiškem obréžji proti zapadu do jezera Njassa in obsezajo obe dóljeni porečji Sambesija in Limpopa. Portugalci so nazvali ta svoja posestva »Slobodno vzhodno Afriko« in ja razdelili v dve pokrájini, kateri se imenujeta po svojih stolnih mestih Mosambik in Lorenzo Markez (ob Delagoa-dragi).

Takó so sedaj razna območja v južni in vzhodni Afriki natančno omejena in vzajemne razmere evropskih držav uravnane po posebnih pogodbah. Te pogodbe so torej prav takó zaprečile združenje britanskih posestev, kakor portugalskih in nemških. Ali ostane takó, ali dadó morda ravno afriške naselbine povod splošni evropski vojni, kdo more prerokovati to že sedaj? Izvestno je, da gledajo Angleži zavidnih očij in težkega srca, kakó se vedno bolj širi francoska oblast v severozapadni Afriki, gospodujoča že sedaj petini vse zemljine. Škodovanje angleških trgovinskih interesov bi utegnilo mnogo vplivati tudi na konstelacijo evropskih držav, ker sta bila želodec in žep še vedno najodločilnejša faktorja v zgodovini.

Kakó pišimo lastna staroklasiška imena?

Ali ni to vprašanje že zastarelo? Saj smo Slovenci kakor v večini prepornih pravopisnih točk in slovniških oblik takó tudi v pisavi in sklanji i latinskih i drugih národov lastnih imen dosegli jedinstvo vsaj za silo. In tega pravopisnega jedinstva ne moremo ceniti dovólj dostojno, ker je jedini vidni znak národne celokupnosti; veseliti pa se ga smemo tem bolj, ker smo je ustvarili tolikanj naporno, po tolikih krvavih — abecednih vojnah. Te vojne so bile jako opasne národnemu našemu obstanku. Recimo, da bi bili obveljali metelčica in danjčica: dandanes bi imeli namesto jedine slovensčine kranjščino, štajersčino ali vindiščino, kakor se vidi rekati nasprot-